

УДК 711.45/711-1

*Вадімов В.М.,
доктор архітектури, професор
зав. відділу КП «Інститут розвитку міста»
Полтавської міської ради*

БАРСЕЛОНА (BARCELONA)

Географічна інформація*. Місто Барселона є другим за розміром містом Іспанії, столиця автономної області та провінції Каталонія з населенням 1617,5 тис. осіб (2016 р.). З 1984 р. місто поділено на 10 адміністративних районів (рис. 1), кожен з яких має свою раду. У передмісті Барселони, у межах міської агломерації, мешкає ще 3186,5 тис. осіб, таким чином Велика Барселона налічує близько 5 млн осіб. Площа міста становить 100,4 км², щільність населення 16,1 тис. осіб/км².

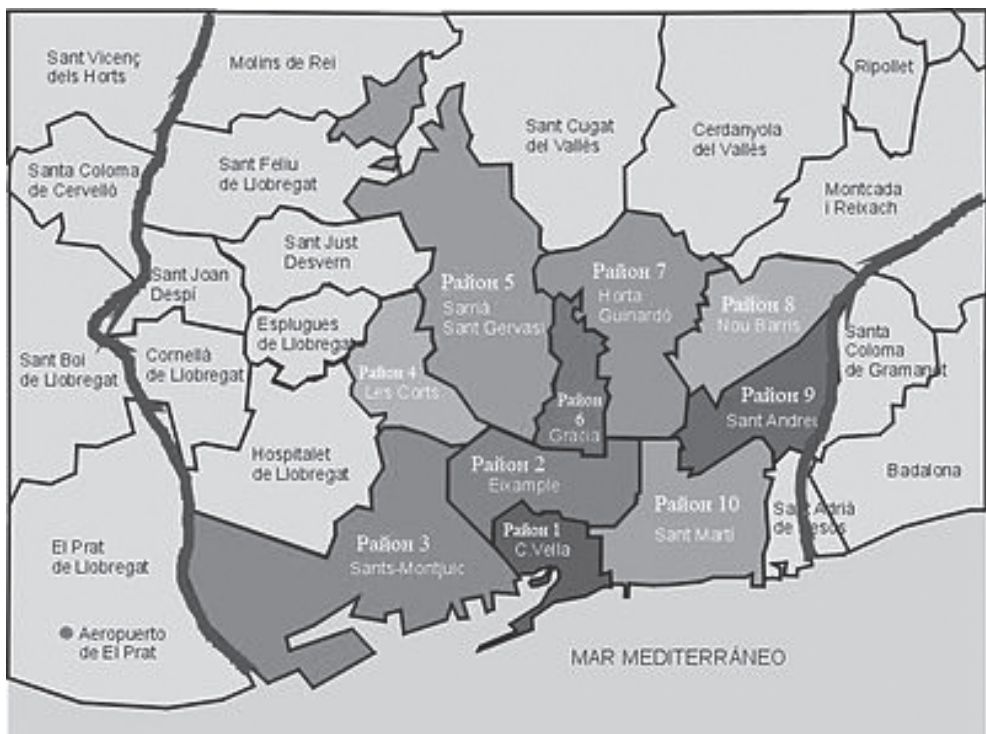

Рис. 1. Поділ міста Барселони на 10 адміністративних районів

* При підготовці статті використана інформація: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

Барселона розміщується у межах плато на північному сході Піренейського півострова, на березі Середземного моря. З півдня плато обмежується гірським пасмом Кольсерола і річкою Льобрегат, а з півночі – річкою Бесос. На півночі, на відстані близько 120 км, розташовані Піренейські гори. Барселона розміщена на пагорбах Кармель, Монтерольс, Пучет, Ровіра і Пейра, які надали назви відповідним міським кварталам. Найвищою точкою у межах міста є пагорб Мон-Табер, на якому розташований Барселонський собор. У південно-західній частині міста розташована гора Можуїк, яка входила до зруйнованої цитаделі Сьютаделья (на теперішній час паркова зона). Саме тут розташовані олімпійські об'єкти, заклади культури, Військовий музей.

На півночі місто межує з муніципалітетами Санта-Колома-де-Граманет і Сант-Андрія-де-Бесос, на півдні – з муніципалітетами Оспіталет-де-Льобрегат і Есплугес-де-Льобрегат.

Клімат Барселони середземноморський, з м'якою сухою зимою і теплим вологим літом. Найхолоднішими місяцями є січень і лютий (середня температура 10° С), найспекотнішими – липень і серпень (середня температура 25° С). Найбільше опадів випадає у жовтні (приблизно 90 мм), а найменше – у липні (приблизно 20 мм).

Історія виникнення та розвитку. Історія виникнення міста має дві легенди. За першою легендою, місто було засноване 1150 років до н.е. Гераклом. За іншою легендою, Барселона була заснована у III ст. до н.е. карфагенянином Гамількаром Баркою, батьком легендарного Ганнібала. Походження назви міста пов'язують з назвою Барсино, на честь родини Гамількара (Амелькарт) Барке. У 237 році до н.е. відомий полководець Гамількар Барке розташував свій військовий табір на березі біля гори Монжуїк. Військовий табір назвали Барсино, що потім передало назву місту.

У 133 році до н.е. місто було завойовано римлянами на чолі з Луцієм Корнеліусом Сципіоном. Було збудовано фортифікаційну споруду, центр якої був розташований на горі Табер. За часів римлян місто відіграло незначну роль у порівнянні з розташованим поруч Тарраконом (сучасна Тарагона). Але завдяки вигідному розташуванню та чудовій морській гавані на березі Середземного моря роль Барселони поступово зростала. Залишки військових укріплень римлян залишилися на території історичного центру сучасної Барселони – Готичного кварталу. На початку V ст. місто було захоплено вестготами, і король Атаульф на нетривалий час переніс сюди свою столицю. За розвитком торгівлі Барселона витіснила Тарракон.

Наступний історичний етап пов'язаний з маврами, які захопили місто на початку VIII ст. Роздори серед готів сприяли військовому успіху

мусульман на значній території сучасної Португалії та Іспанії. Протягом п'яти років після битви 19 липня 711 року фактично вся територія Піренейського півострова була вже під контролем мусульманських військ. Мусульманське заселення ігнорувало військові цитаделі, тому на той час Барселона не отримала значного розвитку. У 801 році Людовик Благочестивий відбив місто в еміра і створив так звану буферну територію під управлінням маркграфа Вільгельма Волосатого, який став засновником незалежної Каталонії. У 985 році Барселона була захоплена аль-Мансуром та пограбована. Після цього граф Барселони Боррель провів відокремлення від влади Каролінгів, що створило реальні умови для незалежності Барселони та Каталонії вже у X–XI ст. У 1162 році в результаті династичного союзу Каталонії та Арагону Альфонсо II став першим королем об'єднаного королівства. Пізніше король Хайме розширив межі королівства за рахунок сусідніх територій Валенсії.

Починаючи з 1410 року, управління перейшло до династії Трастамара. У 1450 році був заснований відомий Барселонський університет. Після краху Каталонської республіки у період 1640–1652 років Барселона була спустошена. Британський флот під командуванням графа Пітерборо захопив Барселону 9 жовтня 1705 року. Ці події надали каталонцям підстави не визнавати владу Мадрида і зробити своїм королем ерцгерцога Карла Австрійського (Карла III), в результаті чого місто стало королівською резиденцією до 1711 року. У 1714 році Філіпп V після тривалої облоги захопив місто, зруйнував торговельні квартали, закрив університет і почав будувати військову фортецю Сьютаделью, щоб отримати контроль над бунтівним містом та його мешканцями. Розмовляти каталонською мовою було заборонено.

Наступним історичним етапом стали підкорення наполеонівською армією Іспанії та анексія Барселони, яка тільки у 1813 році знову повернулася до складу Іспанії. Промислова революція XIX ст. дала поштовх відкриттю у Барселоні промислових підприємств. Не випадково Барселона у 1888 році стала місцем проведення Всесвітньої виставки. Місто почало активно розбудовуватися, було зруйновано фортечні мури, цитадель стала місцем організації міського парку. У 1929 році в Барселоні вдруге було проведено Всесвітню виставку.

За часів диктатури Франко існували політичні та культурні обмеження для каталонців, була заборонена каталонська мова.

У 70-ті роки XX ст. місто почало інтенсивно розвиватись як промисловий та культурний центр сучасної Каталонії і всієї Іспанії. Барселона стає центром текстильної промисловості та машинобудування. Провідними галузями для міста є текстильна, хімічна, фармацевтична, елект-

ронна та автомобільна промисловості. У місті розташовані автомобільні заводи іспанської фірми «Сеат», а також автогіганти «Рено», «Пежо», «Форд». Муніципалітет Барселони заснував 11 економічних секторів під брендом «Барселона». Серед них слід виділити Центр цифрових технологій, заснований у 2003 році, який дозволив місту стати інноваційним центром сучасних технологій. Аерокосмічна асоціація, заснована у 2000 році, бере активну участь у європейських програмах зі створення аеробусів («А380») і космічних зондів («Галілей»). Університетський центр, заснований у 1997 році, із загальною кількістю студентів 204 тис. чол. проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження.

Місто має розгалужену транспортну систему, яка поєднує як внутрішній, так і зовнішній транспорт. Барселону обслуговує міжнародний аеропорт «Барселона», який розташований у містечку Ель-Прат-де-Льобрегат, на відстані 10 км. Він сполучається з містом лінією метро (L9), швидкісною автомагістраллю та залізницею. Другий аеропорт «Сабадель» використовується, в основному, для чартерних рейсів бюджетних авіакомпаній. Морський порт є важливим вантажним та пасажирським вузлом Іспанії і займає територію 7,9 км². Залізничний транспорт представлений мережею швидкісних колій (AVE) і поєднаний з аналогічною мережею залізничних шляхів Франції (TGV). Головний залізничний вокзал міста – Санте Естансьо.

Особливої уваги заслуговує громадський транспорт Барселони, який, крім метрополітену (11 ліній загальною довжиною 143,3 км), поєднаний з підземними станціями приміської залізниці (FGC) та національною залізничною мережею (RENFE). Діє продумана логістика автобусних маршрутів компанії (TMB), причому автобусні маршрути (N) працюють вночі. Трамвайні швидкісні лінії «Трамбай» (T1, T2, T3) та «Трамбесòс» (T4, T5, T6) забезпечують якісний сервіс пасажирам. Весь міський транспорт Барселони забезпечує вимоги щодо обслуговування маломобільних верств населення, має зручні конструкції доступу до пасажирських салонів та обладнані зупинки громадського транспорту.

Планувальна структура. Планувальна структура, яка на сьогодні складає основу міста, має майже півторастолітню історію. Історичні частини міста, що налічують понад тисячолітню історію, займають незначні за територією площі, насичені пам'ятками історії, культури та архітектури. Старе місто Парт-Альта датується III ст. до н.е., саме тут розташований палац Претора з музеєм Римської імперії, є залишки фортифікаційних римських споруд – фрагменти фортечної стіни, дві башти й акведук. Готичний квартал Барріо-Готіко з історичною забудовою готичного стилю має досить заплутаний характер вузьких вулиць. Одним

із головних об'єктів сакральної архітектури є найбільший у Каталонії Кафедральний собор Св. Фекли, який був побудований на місці давнього святилища Юпітера. Він об'єднує в єдиний ансамбль три палаци – Каза-дел-Канонжес, Дега та Каза-де-Л'Ардіак. Саме такий характер забудови був покладений в основу міста до 1854 року.

Оскільки місця для забудови у межах старого міста не було, розглядалася можливість виходу забудови за фортечні стіни. Прилегла територія було відносно вільною, існувало декілька монастирів, які не впливали на можливості територіального розвитку Барселони.

У середині XIX ст. в зв'язку з інтенсивним промисловим розвитком щільність населення у межах Старого міста стала найбільшою в Іспанії (856 осіб на гектар, тобто близько 11 м² на одну особу), що перевершувало щільність Парижа того часу. Така щільність та проблеми з водопостачанням і водовідведенням стали причиною виникнення смертоносних епідемій (1834, 1854, 1864, 1870 рр.). Середня тривалість життя для працюючих чоловіків становила приблизно 20 років.

12 серпня 1854 року Барселона офіційно отримала дозвіл на знос старих фортечних стін, виняток було зроблено для Сьютадельї (цитаделі). Фактично на вільних від забудови територіях потрібно було розмістити нові міські квартали; за розміром нова забудова у декілька разів перевищувала існуючу, що зумовлювало необхідність розроблення нового містобудівного плану розвитку.

У 1855 році муніципалітет Барселони оголосив конкурс на кращий містобудівний проект з розширення міста. На конкурс було представлено 13 проектів.

Офіційним представником від влади Каталонії був муніципальний архітектор Антоніо Ровіра-і-Трас (Antoni Rovira i Tras). Саме його проєкт став переможцем (рис. 2). Проєкт передбачав центром планувальної організації Старе місто. На межі Старого міста передбачалося будівництво Форуму Ізабелли. Від центральної площі Пласа-де-Каталунья (Plaça de Catalunya) радіально відходили п'ять основних вулиць, утворюючи секторальні квартали забудови. План передбачав чітку ієрархію простору на три зони на основі соціального статусу та переліку громадських послуг.

Але затвердженням та прийняттям до реалізації став інший проєкт – План розширення (Eixample), автором якого був Ідефонс Серда-і-Суньєра (Ildefons Cerdà i Sunyer) (рис. 3). За історичними джерелами, він був не архітектором, а інженером, що займався будівництвом шляхів, каналів та портів. Серда був відомий також своїми соціалістичними поглядами на формування міського середовища. За його задумом, місту не по-

Рис. 2. План розширення міста (за А. Ровіра (1855 р.))

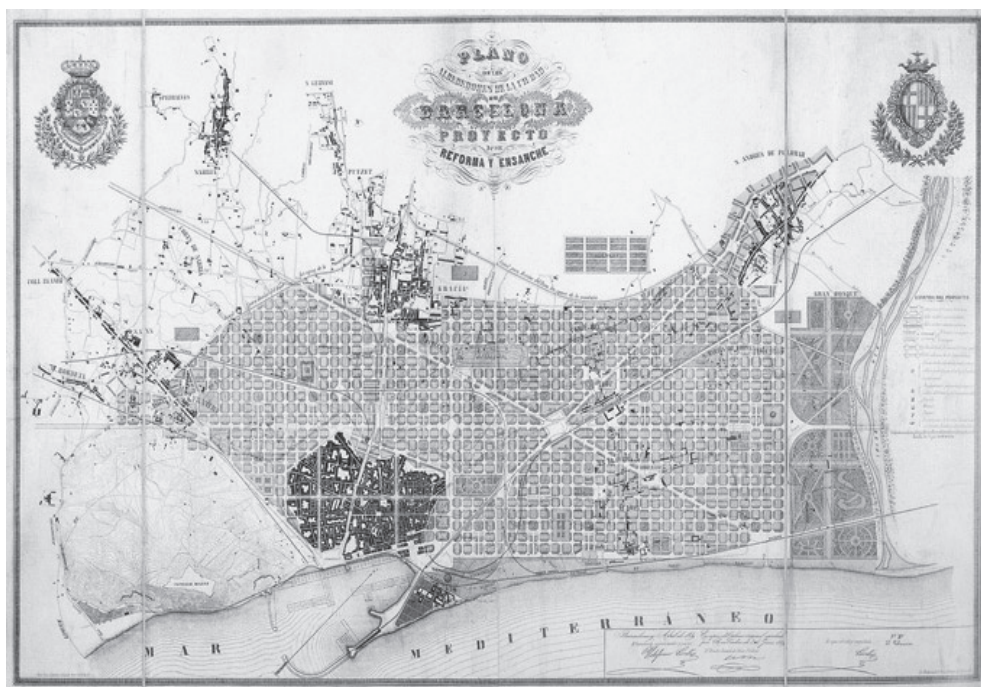

Рис. 3. План розширення міста (за І. Серда (1855 р.))

трібен центр, оскільки всі мешканці повинні жити за рівних умов. Серда запропонував планувальну структуру на основі прямокутної системи міських вулиць, з кварталом площею $133,33 \times 133,33$ м. При цьому житловий простір забудови не повинен був перевищувати 50% загального простору блока-кварталу. Кожні 25 кварталів (5×5 вулиць) утворювали район з відповідною соціальною інфраструктурою (школи, об'єкти обслуговування тощо). Кожні 4 райони (100 кварталів, або 10×10 вулиць) формували підокруг зі своїм ринком. У свою чергу, кожні 4 підокруги (400 кварталів, або 20×20 вулиць) створювали міський округ з парком та лікарнею, магазинами тощо. Стандартна ширина вулиці становила 35 м. Винятком були бульвари Гран Віа та Пасседж де Грасіа – 60 м. Особливістю формування вуличного простору є характерна для плану Серда «підрізка» на перехрестя вулиць житлових блоків під кутом 45 градусів, так званих «шамфра» (кат. *Hamfrà*). Таким чином Серда намагався ефективно організувати рух транспорту.

Території нової забудови призначалися для заможних верств населення, а Старе місто – для пролетаріїв.

Передбачалося що забудова кварталів буде здійснюватися з двох сторін, а внутрішній простір буде занято зеленими насадженнями. Вулиці між кварталами мали бути озеленені. Висота забудови обмежувалася 17–20 м, що надавало можливість отримати комфортні умови проживання через інсоляцію та озеленення внутрішнього простору нових міських кварталів.

Але у процесі реалізації генерального плану відбулося значне ущільнення запланованої забудови. Будинками почали забудовувати внутрішній простір кварталів, тут почали з'являтися склади, гаражі тощо. Збільшувалася поверховість будинків, заплановані чотири міські парки не були створені. У 1861 році будівництво було призупинено, оскільки власники землі вимагали змін до проекту у частині підвищення щільності. Було запропоновано проводити забудови з усіх боків кварталів, залишивши у забудові тільки проходи, збільшити ширину корпусів житлових будинків. У 1872 році приблизно 90% будинків мали різні відхилення та порушення первісного проекту. Поступово стала виникати соціальна диференціація районів забудови. На кінець XIX ст. кращі архітектори каталонського модерну, у тому числі й А. Гауді, проектували шикарні житлові будинки у правій частині Ешампле (*Dreta de l'Eixample*), особливо у так званому Золотому квадраті (*Cuadrat d'Or*). Ліва частина Ешампле (*l'Eixample Esquerra*), яка забудовувалася пізніше, включала в себе квартали, в яких оселялися робітники промислових підприємств. Тут будувалися: промислова школа, Центральний університет, універ-

ситетська клініка, тюрма (Presó Model, 1905 р.), було розташовано два великих ринки – Ненот (Mercat del Ninot) і Сант Антоні (Mercat de Sant Antoni), скотобійне підприємство тощо. Особливо великих втручань містобудівний план Серда відчув у період правління Франко, у 50–60-ті роки ХХ ст. До будинків активно добудовувалися поверхи та прибудови, усередині квартали забудовувалися господарчими спорудами, знищувалися зелені насадження. На початок 1958 року в одному блоці-кварталі, де передбачалося приблизно 67–70 тис. м² корисної площі, вона була у середньому 295–300 тис. м².

Головною планувальною віссю Правого Ешампле є бульвар Гарсія, який виник на місці дороги від площі Каталонії до містечка Гарсія, який зараз є одним із районів міста. Бульвар забудований престижними будівлями провідних архітекторів Каталонії. Паралельно бульвару проходить ще одна з головних вулиць міста – Рамбле-де-Каталонія (кат. Rambla de Catalunya). Вона має бульварну частину, яка засаджена липами. Проспект Діагональ – найбільша за протяжністю міська магістраль, яка проходить через все місто з південного заходу на північний схід. На цій магістралі сконцентровані торговельні центри, банківські установи, культурні та просвітні заклади. Крім цього, тут проходить ще одна міська магістраль – Град-Віа (кат. Gran Via de les Corts Catalanes).

У межах Готичного кварталу розташовано багато архітектурних пам'яток – палац Реал-Майор, каплиця Санта-Агата, Історичний музей. На площі Сан-Жауме містяться палац Палау-де-лос-Наранхос з каплицею Сан-Жорді, а також будівля Муніципалітету. На площі Сан-Жуст розташовані палац Мойшо, готичний фонтан, церкви Сантос-Жуст та Пастор. Цікава архітектура церкви Сан-Север та церкви дел-Пі, яка має одне з найбільших у світі розеточних вікон. Поруч, вже за межами Готичного кварталу, розташовані собор Санта-Марія-дель-Мар, палац Далмасес, палац Маркізів де-Льоіо, палац Надал з Музеєм Доколумбового мистецтва, палац Алігар з музеєм Пікассо, монастир Сан-Пе-ре-де-лес-Пуельєс, палац Каталонської музики тощо.

Але безумовним й основним просторовим і архітектурним символом Барселони є собор Саграда Фамілья (рис. 4). За проектом архітектора А. Гауді цей собор почали будувати ще у 1883 році і не завершили ще й до сьогодні. Взагалі проекти А. Гауді стали знаковими для міста: палац і парк Гуеля, будинок Каса Міла, будинок Каса Батло, будинок Вінсєнс. Значна кількість пам'яток культурної спадщини становить основу міського простору Барселони.

Стратегія планування територій. Планувальна структура міста Барселони є відносно стабільною протягом останніх тридцяти років.

Рис. 4. Знакова споруда Барселони – собор Саграда Фамілья (арх. А. Гауді)

Стратегія просторового розвитку міста здійснювалася на основі матеріалів генерального плану. Так, наприклад, перебудова окремих планувальних районів відбувалась у процесі підготовки до Олімпійських ігор 1992 року зі створенням так званого Олімпійського кільця, сформованого спортивними спорудами. Здійснювалася «розчистка» приморських територій (1989–1992 рр.) у межах міста від промислово-комунальних об'єктів (рис. 5), а також при реконструкції транспортної магістралі Діагональ (1996–1999 рр.) (рис. 6). Значні

зусилля були реалізовані при формуванні міських кластерів у процесі реконструкції міських територій. Ядром цих кластерів стали провідні промислові галузі міста: текстильна, хімічна, фармацевтична, електронна та автомобільна. Особливу увагу у місті приділяли креативній індустрії. Наочним прикладом є медійний та інноваційний кластери, що були сформовані у 2006–2010 роках.

Місто активно впроваджує інноваційні технології з управління міською інфраструктурою, наприклад «Розумне місто» (Smart city). Розвиток інформаційно-комунікативних засобів дозволяє впроваджувати прискореними темпами у міські процеси сучасні інноваційні проекти. У місті розміщені інформаційні портали з широким доступом до них мешканців, що створює нові можливості з керування міськими процесами та формування міської інфраструктури.

Стратегія просторового розвитку території міста Барселони перебуває в очікуванні революційних змін. Проектувальники, що працюють над перспективою розвитку міста Барселони, стверджують, що у сучасних умовах не обов'язково дотримуватися рішень генерального плану. Між планувальним документом, який визначає стратегію розвитку всього міста, генеральним планом та локальними проектами конкретних його те-

А

Б

Рис. 5. Стратегія планування приморських територій міста (1986–1992 рр.):
А – до реконструкції; *Б* – після реконструкції

А

Б

Рис. 6. Реконструкція транспортної магістралі Діагональ (1996–1999 рр.):
А – до реконструкції; *Б* – після реконструкції

риторій можуть існувати протиріччя. Тому важливим є діалог розгляду сильних та слабких сторін як стратегічного, так і локального проектів з наступною процедурою внесення змін. При цьому наголошується, що одним із головних чинників стають вимоги мешканців та їх точка зору на корисність та необхідність запропонованих проектних рішень.

У розрізі такого підходу був підготовлений проект Агенції з міської екології для проведення планувальної реорганізації міських кварталів Барселони. Його реалізація передбачається протягом чотирьох років – до 2020 року, пропонується створення «суперкварталів» на місці існуючої планувальної структури міста. Основна мета полягає у закритті міських автомагістралей, створивши на їх місці пішохідні зони, які збільшаться орієнтовно на 60%. Для цього муніципалітет планує знизити кількість автотранспорту на 21% і збільшити кількість зелених зон зі створенням «пішохідних островів» приблизно по 160 тис. м² кожний. Очікується поліпшення екологічного стану міського середовища, з'являться нові лінії громадського транспорту, розвиток отримають велодоріжки і паркові зони. У ролі тестових виступили проекти трансформації міського простору для районів Гарсія і Борн.

Список літератури

1. *Barcelona*. <http://uk.wikipedia.org/wiki> (електронний ресурс).
2. *Cerda*. www.anycerda.org (електронний ресурс).
3. *Вадимов В.М.* Инновационные технологии в современном процессе урбанизации. *Особняк*. – К., 2011. – Вип. 3–4 (54). – С. 106–110.
4. *The opening of the waterfront*. www.22@Barcelona.com (електронний ресурс).
5. *The opening of Diagonal Avenue*. www.22@Barcelona.com (електронний ресурс).
6. *Media & ICT Cluster*. www.22@Barcelona.com (електронний ресурс).
7. *Department of International Cooperation in eGovernment and Innovation (Barcelona)*. www.bcn.cat (електронний ресурс).